

Sammanfattning

De svenska tjänstepensionerna har under de senaste decennierna gått från att helt, eller huvudsakligen, haft livslång utbetalning till att en del, eller hela tjänstepensionen, kan tas ut tidsbegränsat. Kortare utbetalningstider ger en högre inkomst under de tidiga pensionsåren, men en lägre sådan när utbetalningen upphört. Syftet med tidsbegränsade utbetalningsalternativ är att ge individen större flexibilitet över sitt pensionskapital.

I den här rapporten studerar jag hur andelen tidsbegränsade utbetalningar i det svenska tjänstepensionssystemet utvecklats över tid och vad som ligger bakom valet av utbetalningstid. Analyspopulationen består av cirka 370 000 nyblivna pensionärer som påbörjade uttaget av sin tjänstepension från AMF eller Alecta någon gång under perioden 2008–2013. Alecta och AMF är icke-valsbolag i avtalsområdet för privata tjänstemän, ITP, respektive privata arbetare, SAF-LO. Jag har även studerat val inom avtalsområdet för kommun- och landstingsanställda, KAP-KL, men bara för de individer som valt att flytta sitt pensionskapital till AMF. Studien ger alltså en bra bild av hur privatanställda arbetare och tjänstemän tar ut sin pension medan val bland offentligt anställda får bli föremål för framtida studier.

Under hela perioden betalades ungefär tre fjärdedelar av pensionerna från både ITP2 och SAF-LO ut livsvarigt. Majoriteten av de tidsbegränsade uttagen gjordes på 5 år, vilket också är den kortaste utbetalningstiden. Andelen tidsbegränsade utbetalningar har ökat över tid i båda avtalsområden.

Valet av utbetalningstid får större ekonomiska konsekvenser för tjänstemännen än för arbetarna, dels för att tjänstepensionen spelar en viktigare roll för personer med höga inkomster, men också för att hela pensionen från ITP2 kan tas ut tidsbegränsat. I SAF-LO kan endast den avgiftsbestämda delen tas ut tidsbegränsat. Om en tjänsteman tog

ut hela sin tjänstepension på 5 år skulle den totala pensionen falla med i genomsnitt 40 procent efter det att utbetalningen upphört. Motsvarande minskning för en genomsnittlig arbetare är mindre dramatisk (cirka 12 procent). I framtiden kommer dock den relativa inkomstminskningen för privatanställda arbetare att bli större, eftersom en större andel av pensionskapitalet kommer att kunna tas ut tidsbegränsat.

Förvalsalternativet är den enskilt viktigaste faktorn i valet av utbetalningstid. 7 av 10 personer tog ut sin viktigaste tjänstepensionsförsäkring i enlighet med förvalsalternativet, det vill säga livslång utbetalning från 65 års ålder. Förvalets betydelse kan bero på att nyblivna pensionärer uppfattar förvalet som en rekommendation från pensionsbolaget och därför avstår från att göra ett annat val. En annan förklaring är att många inte ens är medvetna om att pensionen kan tas ut på annat sätt än livsvarigt. Förvalets betydelse illustreras tydligt av utbetalningsval i den avgiftsbestämda delen av ITP2-avtalet, ITPK. När förvalet ändrades från 5-årig till livsvarig utbetalning ökade andelen livslånga uttag från någon enstaka procent till mer än två tredjedelar.

Även om förvalet är viktigt påverkas valet av utbetalningsbeslut av ett flertal andra saker. Det mest slående resultatet är uttagsålderns betydelse. Individer som påbörjar uttaget innan de fyllt 65 väljer tidsbegränsade utbetalningar i betydligt högre utsträckning än de som påbörjar uttaget vid 65 års ålder. Tidiga uttag sker ofta i samband med att man lämnar arbetsmarknaden och drivs av personer med goda ekonomiska förutsättningar att gå i pension tidigt. Man ska dock komma ihåg att endast 13 procent tar ut sin tjänstepension innan de fyllt 65.

Ett annat tydligt resultat är att storleken på pensionskapitalet och inkomstnivån påverkar valet av utbetalningstid. Bland tjänstemännen ökar sannolikheten att ta ut pensionen på 5 år ju mindre pensionskapitalet är. Endast i undantagsfall väljer de med störst kapital och högst inkomster 5-årig utbetalning. Detta beror sannolikt på att man vill undvika hög marginalbeskattning. Den genomsnittliga skatten för en pensionär med inkomster över gränsen för statlig inkomstskatt kan öka med drygt 13 procentenheter när pensionen tas ut på 5 år i stället för livet ut. Att ha

litet pensionskapital är mer förknippat med att ta ut pensionen på 5 år än att ha haft låg inkomst.

Bland arbetarna ser sambandet mellan utbetalningstid och inkomst/pensionskapital annorlunda ut. Med undantag för de allra minsta beloppen, som tenderar att betalas ut livsvarigt, ökar sannolikheten att ta ut pensionen på 5 år med inkomsten och storleken på pensionskapitalet. En möjlig förklaring till att mönstren skiljer sig så från tjänstemännen är att få arbetare har tillräckligt höga inkomster för att deras marginalskatt skulle påverkas nämnvärt av valet av utbetalningstid.

Jag finner också starka belägg för att individer väljer utbetalningstid efter livslängdsförväntningar. Tjänstemän som tar ut sin pension på 5 år har både haft högre sjukskrivningsgrad och är mer sannolika att dö i förtid än tjänstemän som tar ut pensionen livsvarigt. Även arbetare i sämre hälsa tenderar att ta ut pensionen på 5 år, men sambandet mellan hälsa och utbetalningstid är inte lika starkt som bland tjänstemännen. Slutligen har analysen visat att faktorer som utbildning, kön och familjeförhållanden har begränsad påverkan på valet av utbetalningstid.